

Väster om Edsbergs kyrka

Edsbergs klockarbol 1:1, Edsberg socken, Lekebergs kommun, Närke

Nina Balknäs

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2015:60

ARKEOLOGISK UTREDNING I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Väster om Edsbergs kyrka

Edsbergs klockarbol 1:1, Edsberg socken, Lekebergs kommun, Närke

Nina Balknäs

Lst dnr 431-6779-2014

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2015 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2015:60

Författare Nina Balknäs

Grafisk form Nina Balknäs@Högtorps Diverse

Omslagsfoto Schaktet väster om Edsbergs kyrka.
Foto från väster av Nina Balknäs.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_150001

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	5
Syfte och frågeställningar.....	7
Metod och genomförande.....	7
Resultat	7
Anläggningar	9
Tolkning	10
Referenser	11
Administrativa uppgifter	12
Bilagor	13

Bilaga 1. Schakttabell

Bilaga 2. Anläggningstabell

Figur 1. Karta över trakten kring Edsberg med den aktuella undersökningsplatsen markerad med en röd prick.

Sammanfattning

Arkeologgruppen AB har på uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro utfört en arkeologisk utredning i form av schaktningsövervakning i samband med fiberdragning av Stadsnät och markkabel av Eon väster om Edsbergs kyrka. Utredningen har bekostats av Länsstyrelsen i Örebro län. Arbetet genomfördes den 23 juni 2015.

Vid schaktningsövervakningen dokumenterades tre anläggningar och ett äldre odlingslager. Lagret, som innehöll spridd skärvsten överlagrade en kokgrop som har daterats till äldre romersk järnålder. Övriga anläggningar bestod av ett större stenlyft eller en nedgrävning och en större nedgrävning med sten och tegelkross från historisk tid.

Inledning

Arkeologgruppen AB har på uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro utfört en arkeologisk utredning i form av schaktningsövervakning i samband med fiberdragning av Stadsnät och markkabel av Eon väster om Edsbergs kyrka. I samma uppdrag ingick även schaktningsövervakningar vid bytomterna Frösvi och Snarvi i Edsbergs socken, Fiskinge, Menigasker och Via i Asker socken och Tarsta i Sköllersta socken. De resultaten presenteras i en egen rapport (Arkeologgruppen rapport 2015:37). Utredningen har bekostats av Länsstyrelsen i Örebro län. Arbetet genomfördes den 23 juni 2015.

Bakgrund och kulturmiljö

Edsbergs kyrka ligger en halvmil söder om Fjugesta och 3 mil sydväst om Örebro. Kyrkan är belägen på den sydvästra sidan av en större nord-sydlig höjdsträckning. Marken sluttar mot väster. Det undersökta schaktet låg i den nedre delen av slänten. Landskapet är mjukt böljande med drumlinier som löper i nord-sydlig riktning. Större delen av området är uppodlat, men det finns även högre, skogklädda partier. Från 5000 f.Kr. fram till historisk tid har dalgångarna fortsatt varit sjöar eller kärr och mossar. Under 1800-talet sänktes flera sjöar i Lekeberg för att få större åkerareal (www.lekeberg.se). Från denna tid finns enstaka lösfynd av yxor (Fornsök).

Inom Edsbergs socken finns flera ortnamn som går tillbaka till förhistorisk tid (exempelvis Frösvi, Snarvi, Kälkesta, Vilsta, Tjugesta, Via och Frövi) vilket visar på en levande bygd redan under järnålder. Fornlämningsbilden återspeglar detta med ett flertal gravfält och ensamliggande gravar inom en radie på 1,5 kilometer från utredningsområdet. I anslutning till gravfälten finns flera hålvägar (Fornsök). Inga förhistoriska boplatser finns registrerade i Fornsök, men under sommaren 2015 genomförde Arkeologgruppen flera schaktningsövervakning-

Figur 2. Utdrag ur Fornsök över området runt Edsbergs kyrka. Platsen för kyrkan är markerad med en röd cirkel. Skala 1:20 000.

ar i Edsbergs socken. Detta skedde som utredningar vid bytomterna Frösvi och Snarvi (Arkeologgruppen rapport 2015:37) och som förundersökningar i anslutning till gravarna Edsberg 82:1 och 96:1 (Arkeologgruppen rapport 2015:40). I Snarvi och direkt söder därom, vid Edsberg 82:1, hittades boplatslämningar som daterats till förromersk och romersk järnålder (ibid.). Vid Edsberg 82:1 fanns även ett lager vilket tolkats som fossil åkermark. Österut från kyrkan finns flera fossila åkrar. De ligger huvudsakligen söder om Riseberga klosterruin. Klostret uppfördes på 1100-talet och är jämngammalt med

Edsbergs kyrka. Bevarat från den tiden är långhusets västra vägg och tornet på kyrkan. År 2008 genomförde Stiftelsen Kulturmiljövård en schaktningsövervakning inne på kyrkogården. En någorlunda välbevarat skelett daterades med ^{14}C till 1100-talet (Alström 2009).

Syfte

Syftet med utredningen var att klargöra i vilken utsträckning som det förekommer fornlämningar inom de berörda områdena. De anläggningar och lager som framkom skulle undersökas och dokumenteras. Undersökningen skulle minst omfatta följande klargöranden:

- *eventuell förekomst av kulturlager, dess karaktär och ålder*
- *eventuell förekomst av anläggningar och bedömning av deras typ, antal och ålder*
- *eventuellt fyndinnehåll, vilket skulle inkludera en bedömning av fyndens typ, antal och ålder*
- *bedömning av fornlämningens bevarandegrad*
- *bedömning av vilka typer av aktiviteter som ligger bakom de kulturlager, anläggningar och fynd som påträffats.*

Metod och genomförande

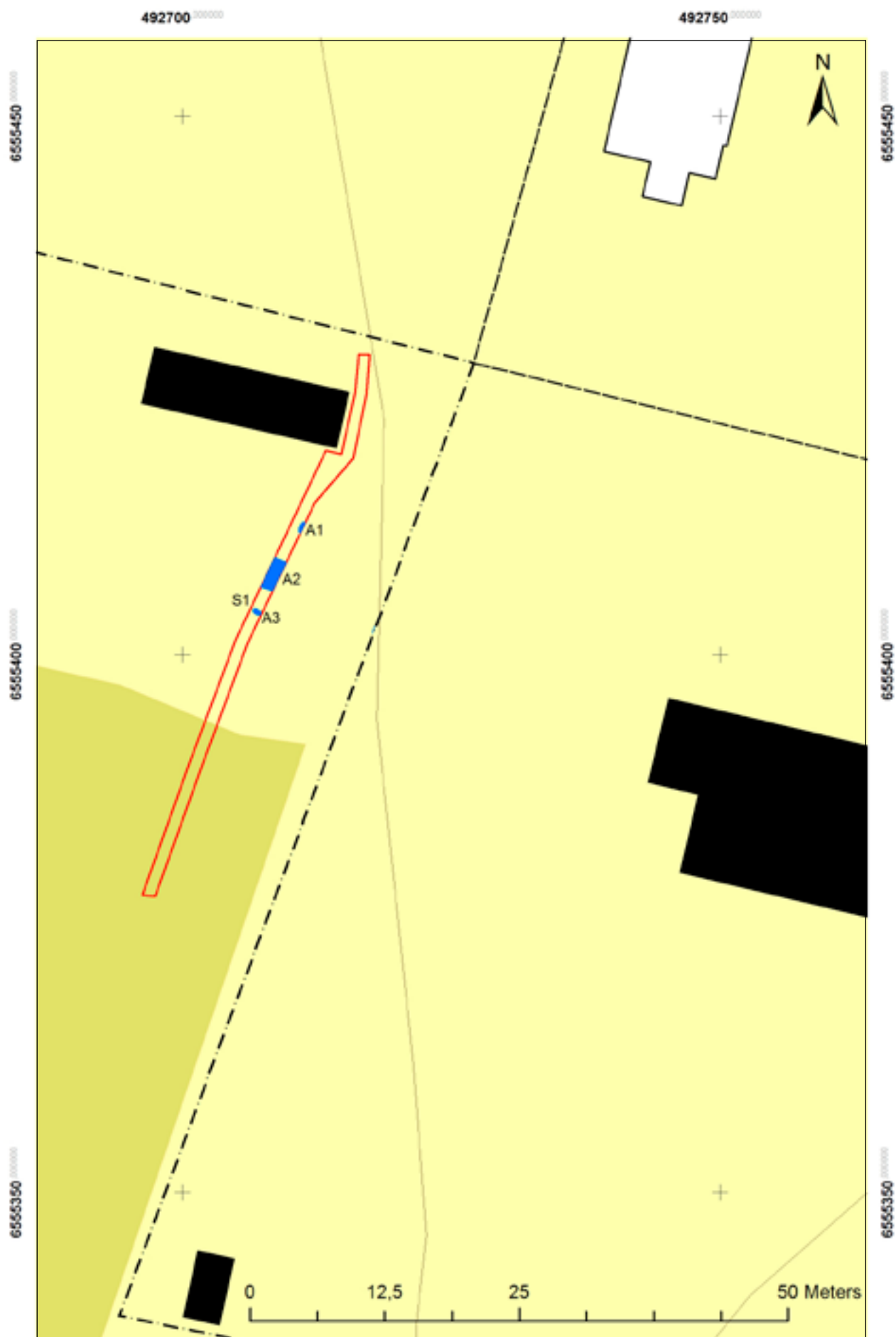
Schaktet grävdes med en meterbred skopa ned till 0,9 meter som djupast. Påträffade mindre anläggningar snittades med skärslev, dokumenterades skriftligt och fotograferades. Inmätningar av schakt och anläggningar gjordes med GPS och redigerades i ArcGIS 10.2.

Resultat

Den övervakade delen av schaktet mätte 55 meter. Norr om elcentralen (se figur 3) var marken störd ned till botten av schaktet av äldre ledningsdragningar. I de omrörda massorna runt ledningarna fanns brandrester. Från elskåpet söderut fanns påförda massor bestående av 0,3 meter påförd beige lera över 0,3–0,4 meter brun matjord. I matjorden fanns ett stort inslag av kalkbruk och ett mindre inslag av skiffer. Den innehöll även stora mängder fynd av flintgods, yngre rödgods, stengods, flaskglas och djurben. Keramiken var från senare delen av 1800-talet och början av 1900-talet. Inga fynd togs in.

Mellan 25 och 40 meter in i schaktet, räknat från norr övergick matjorden i ett äldre odlingslager. Det innehöll skärvsten i melerad gråorange sand. I botten av schaktet fanns plogspår.

I den södra delen av schaktet bestod marken, under 0,3 meter matjord, av ren sand utan kulturinslag.

Figur 3. Plan över schakt och anläggningar. Den svarta rektangeln väster om schaktet är en el-central. Skala 1:1 000.

Anläggningar

Tre anläggningar påträffades i schaktet. A1 var en kokgrop som framkom i den östra schaktkanten. Den framtagna delen av anläggningen mätte 1,1x0,35 meter. Fyllningen bestod av brun sand med sot- och kolfläckar och stora mängder skärvsten. I botten på den 0,2 meter djupa nedgrävningen fanns en lins av sot och kol. En ¹⁴C-datering visade att kokgropen brukats under äldre romersk järnålder, 49–72 e. Kr. med två sigma.

A2 bestod av oregelbundet och slarvigt lagda 0,2–0,6 meter stora stenar i en 3 meter lång nedgrävning i botten av schaktet. Några av stenarna var spräckta. Fyllningen mellan stenarna bestod av svagt humös, sotig, brun sand med ett litet inslag av tegelkross, kalkbruk och sintrat tegel.

A3 mätte 0,8x0,4 meter och hade en fyllning av brungrå sand. Ytligt fanns enstaka uppstickande skärvstenar. Anläggningen skar den gråorange sanden med spridda skärvstenar.

Figur 4. Kokgropen A1 snittad. Foto från söder av Nina Balknäs.

Figur 5. Nedgrävningen A2 i lod. Foto från väster av Nina Balknäs.

Tolkning

Kokgropen A1 visar att det funnits verksamhet på platsen redan under äldre romersk järnålder. Den gråorange sanden med spridda skärv-stenar är förmodligen ett äldre odlingslager. Anläggning 3 skar detta lager. Det är möjligt att det på platsen för A3 funnits ett stenblock som varit i vägen vid odling och därför flyttats. Det går inte att utifrån undersökningen avgöra åldern på odlingslagret, men en bedömning gjord på karaktären av lagret är att det är förhistoriskt eller medeltida.

Slutligen nedgrävningen med stora stenar, A2. Anläggningen är från historisk tid och utgör möjligen en återfylld brunn eller en dump för raseringsmassor.

Flera störningar i form av åskledare, ledningar för dagvatten med mera skar schaktet. Detta till trots så var anläggningarna i botten väl bevarade under äldre odlingsjord och sentida påförda massor.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med utredningen var att klargöra i vilken utsträckning som det förekommer fornlämningar inom de berörda områdena. De anläggningar och lager som framkom skulle undersökas och dokumenteras.

Undersökningen genomfördes planenligt och Arkeologgruppen har klargjort följande:

- *eventuell förekomst av kulturlager, dess karaktär och ålder*
- *eventuell förekomst av anläggningar och bedömning av deras typ, antal och ålder*
- *eventuellt fyndinnehåll, vilket skulle inkludera en bedömning av fyndens typ, antal och ålder*
- *bedömning av fornlämningens bevarandegrad*
- *bedömning av vilka typer av aktiviteter som ligger bakom de kulturlager, anläggningar och fynd som påträffats.*

I och med denna rapport har Arkeologgruppen AB fullföljt uppdraget.

Referenser

Tryckta källor

- Alström, U. 2009. *Edsbergs kyrka*. Särskild arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Edsberg 9:1, Edsbergs socken, Närke. Kulturmiljö Mälardalen rapport 2009:6.
- Balknäs, N. 2015a. *Ledningsdragningar genom bebyggda bytomter*. Fiskinge, Menigasker och Via i Asker socken, Örebro kommun; Tarsta i Sköllersta socken, Örebro kommun; Snarvi och Frösvi i Edsbergs socken, Lekebergs kommun, Närke. Arkeologgruppen rapport 2015:37.
- Balknäs, N. 2015b. *Skärvsten, fossil åkermark och stensättningar i Edsberg*. Schaktningsövervakning vid Edsberg 82:1 och 96:1, Edsbergs socken, Lekebergs kommun, Närke. Arkeologgruppen rapport 2015:40.
-

Tekniska och administrativa uppgifter

Landskap	Närke
Län	Örebro
Kommun	Lekeberg
Socken	Edsberg
Fastighet	Edsbergs klockarbol 1:1
Fornlämningsnummer	—

Projektledning	Nina Balknäs
Personal	Nina Balknäs

Undersökningstid	2015-06-23
Exploateringsyta	59 m ²
Undersökt yta	59 m ² , 55 löpmeter
Koordinater	X 6555400 Y 492700
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Länsstyrelsens diarienummer

431-6779-2014

Arkeologgruppens projektnummer

2015_09

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd omhändertogs.

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Längd	Bredd	Djup	Anl	Beskrivning
1	55 mw	1,0 m	0,6-0,9 m	A1, A3, A4	0,2 m grästorv och "matjord" >0,3 m påförd beige lera de första 5 m S om elskåpet 0,3-0,4 m brun matjord med stort inslag av kalkbruk och ett mindre inslag av skiffer. Fynd av flintgods, yngre rödgods, stengods, flaskglas och djurben (ej tillvarataget). Detta lager fortsätter fram till A1. Från A1 och ca 10 m mot S övergick lagret till att innehålla skärvsten. Lagret fortsätter i botten av schaktet fram till A3, därefter melerad grå-orange sand med plogspår I S delen av S1: grästorv och "matjord" 0,3 m brun sand 0,2 m orange sand (alv) 0,4 m N om elskåpet är det stört ned till botten av schaktet av äldre ledningsdragningsar, i de omrörda massorna finns brandrester.

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anl	Typ	Beskrivning	Övrigt
1	kokgrop	1,1x0,35 m toppmått 0,8 m djup 0,2 m 50% brun sand med sot och kolfläckar, 50 % skärvsten, i botten en sot- och kollins Daterad 49-72 e.Kr.	Undersökt 50% PK taget i botten
2	Stenfundament brunn?	Oregelbundet och slarvigt lagda stenar, spräckta och natursten om vartannat i en nedgrävning med fyllning av svagt humös sotig brun sand med ett litet inslag av tegelkross, kalkbruk och sintrat tegel	Störd av somarvattenledning och två åskledare F av två bitar obränt ben och förslaggat tegel
3	Nedgrävning? Stenlyft?	0,8x0,4 m toppmått 0,55 m brungrå sand med enstaka uppstickande skärvstenar, inga skiktningar. A3 skär orangegrå melerad sand. Under ett ploglager med spridd skärvsten.	

